

Beleidsonderzoek
Arbeidsmarkt en
Personeelsbeleid
Onderwijs

Onderwijstijd en lesuitval in het Voortgezet Onderwijs 2006 - 2007

- eindrapport -

drs. F.E.M. Berndsen
drs. E.S. van Cooten
drs. S.G. van Otterloo
dr. S.W. van der Ploeg

O N D E R
O C S I M
L T U U R
N E T E M
S C H A P

Onderwijstijd en lesuitval in het Voortgezet Onderwijs 2006 - 2007

- eindrapport -

drs. F.E.M. Berndsen
drs. E.S. van Cooten
drs. S.G. van Otterloo
dr. S.W. van der Ploeg

ONDERWIJSTIJD EN LESUITVAL IN
HET VOORTGEZET ONDERWIJS
2006 - 2007

- eindrapport -

drs. F.E.M. Berndsén
drs. E.S. van Cooten
drs. S.G. van Otterloo
dr. S.W. van der Ploeg

Amsterdam, oktober 2007
Regioplan publicatienr. 1513

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 - 5315315
Fax : +31 (0)20 - 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek in opdracht van het ministerie
van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

VOORWOORD

Het aantal lessen dat scholen voor voortgezet onderwijs weten te realiseren, is in de afgelopen jaren sterk in de belangstelling komen te staan, mede door de nieuwe normen die zijn geïntroduceerd per 1 augustus 2006 en een strenger toezicht op naleving van die normen. Het ministerie van OCW heeft RegioPlan gevraagd de onderwijstijd en lesuitval over het schooljaar 2006-2007 nauwkeurig in kaart te brengen. Ook moest duidelijk worden welk beleid scholen hanteren om lesuitval terug te dringen en voldoende onderwijstijd in te roosteren.

RegioPlan heeft in het kader van dat onderzoek bij een grote groep scholen voor voortgezet onderwijs precieze rooster- en uitvalgegevens verzameld. Ook is een aantal interviews gehouden om het schoolbeleid in kaart te kunnen brengen. In dit rapport zijn de resultaten van dat onderzoek vastgelegd.

Zonder medewerking van een grote groep mensen was dit onderzoek niet mogelijk geweest. Daarom bedanken we alle directies en roostermakers van scholen die aan RegioPlan hun roostergegevens hebben willen leveren. In het bijzonder bedanken we daarnaast nog de 25 scholen die bereid waren mee te werken aan een interview.

Verder past een woord van dank aan de heer Greeven van GP Untis, de heer Geertsema van Schoolmaster en de heer Coldenhoff van Paralax voor hun uitleg en ondersteuning bij het werken met 'hun' roosterprogramma's. Uiteraard bedanken we daarnaast de opdrachtgever en de begeleidingscommissie voor hun advies en commentaar.

Francien Berndsens (onderzoeker)

Eva van Cooten (onderzoeker)

Sandra van Otterloo (onderzoeker)

Sjerp van der Ploeg (projectleider)

RegioPlan Beleidsonderzoek

Oktober 2007

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	1
1 Inleiding	1
1.1 Achtergrond en aanleiding	1
1.2 Vraagstelling.....	4
1.3 Onderzoeksopzet.....	4
1.4 Respons.....	5
1.5 Leeswijzer	7
2 Ingeroosterde onderwijstijd	9
2.1 Inleiding.....	9
2.2 Ingeroosterde onderwijstijd naar achtergrondkenmerken .	16
3 Lesuitval	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Lesuitval en vervanging	19
3.3 Reden van lesuitval.....	21
3.4 Lesuitval naar achtergrondkenmerken.....	22
4 Gerealiseerde onderwijstijd	31
4.1 Inleiding	31
4.2 Gerealiseerde onderwijstijd naar leerjaar en onderwijstype	31
5 Telefonische interviews	35
5.1 Inleiding	35
5.2 Onderwijstijd.....	35
5.3 Lesuitval en vervanging	43
5.4 Conclusies.....	47
Literatuur	49
Bijlagen	51
Bijlage 1 Methodologische verantwoording analyseroosters.....	53
Bijlage 2 Tabellen bij hoofdstuk 2	61
Bijlage 3 Tabellen bij hoofdstuk 3	63
Bijlage 4 Itemlijst interviews	71
Bijlage 5 Regio-indeling van RBA-gebieden.....	73

SAMENVATTING

Inleiding

Sinds vorig schooljaar is in het voortgezet onderwijs veel aandacht voor het aantal lesuren dat wordt ingeroosterd en het aantal lessen dat uitvalt. Al jaren constateert de Inspectie van het Onderwijs dat veel scholen in het voortgezet onderwijs de wettelijke norm voor onderwijstijd niet halen. Er wordt te weinig onderwijstijd ingeroosterd en/of er vallen te veel lessen uit. Precieze cijfers over de omvang van lesuitval en onderwijstijd ontbraken eigenlijk tot voor kort. In het schooljaar 2005-2006 is voor het eerst door enerzijds de Inspectie van het Onderwijs en anderzijds het ministerie van OCW uitgebreid onderzocht in hoeverre scholen voor voortgezet onderwijs aan de normen voor onderwijstijd voldoen. De resultaten daarvan lieten zien dat er met name in de onderbouw nauwelijks scholen zijn die voldoende onderwijstijd inroosteren en weten te realiseren (onder meer door lesuitval). Ook bleken er forse verschillen tussen scholen.

De extra aandacht voor onderwijstijd heeft deels te maken met nieuwe normen die sinds 1 augustus 2006 gelden. Die normen betekenen een zekere versoepeling ten opzichte van de situatie daarvoor (ruimere criteria en voor een deel een lager aantal verplichte uren) maar tegelijkertijd is een strengere handhaving aangekondigd. Op grond van het onderzoek van de inspectie en RegioPlan (in opdracht van het ministerie van OCW) heeft de minister bij de start van het schooljaar alle besturen met een brief opgeroepen serieus werk te maken van het programmeren en realiseren van voldoende onderwijstijd. Daarnaast is ook gewezen op de mogelijkheid voor sancties wanneer besturen na herhaaldelijke waarschuwingen door de inspectie onvoldoende ondernemen om aan de normen voor onderwijstijd te voldoen.

Het ministerie heeft RegioPlan verzocht om een onderzoek uit te voeren om voor het schooljaar 2006-2007 de onderwijstijd en lesuitval in het voortgezet onderwijs in kaart te brengen. Van dat onderzoek doen we in dit rapport verslag.

Onderzoeksvragen

In het onderzoek hebben we drie hoofdvragen geformuleerd. In de eerste plaats willen we vaststellen of en in hoeverre scholen in het voortgezet onderwijs in het schooljaar 2006-2007 voldoende onderwijstijd inroosteren, hoeveel lessen uitvallen en hoeveel onderwijstijd uiteindelijk wordt gerealiseerd. Een tweede vraag die we willen beantwoorden, is of er veranderingen zijn opgetreden tussen 2005-2006 en 2006-2007.

Verder willen we weten wat voor scholen redenen zijn om niet de volledige onderwijstijd in te plannen, wat scholen doen om lesuitval te beperken en hoe scholen omgaan met de aanpassing van de norm voor minimale onderwijstijd.

Onderzoeksopzet

Aan deze jaarmeting hebben 173 scholen en/of vestigingen voor voortgezet onderwijs daadwerkelijk meegedaan. Het praktijkonderwijs werd buiten beschouwing gelaten. De deelnemers maken allemaal gebruik van het roosterprogramma GP Untis, Roosterexpert van Gepro of Rostar Eduflex van Paralax. Met deze programma's kunnen roostermakers het rooster inplannen en (soms) bijhouden welke lessen uitvallen of worden vervangen en waarom. Deze roosters bevatten daarmee alle informatie die relevant is voor het vaststellen van de ingeroosterde onderwijstijd, de lesuitval en de gerealiseerde onderwijstijd.

De deelnemende scholen hebben het afgelopen schooljaar twee keer hun volledige roosteradministratie opgestuurd naar RegioPlan. Omdat in de groep deelnemende scholen een lichte ondervertegenwoordiging van scholen uit de vier grote steden en een oververtegenwoordiging van grotere scholengemeenschappen was, heeft er een weging plaatsgevonden om landelijke cijfers over lesuitval en onderwijstijd te kunnen berekenen.

Met de roosters kan de ingeroosterde onderwijstijd en de lesuitval worden berekend. De gerealiseerde onderwijstijd wordt berekend door de lesuitval van de ingeroosterde onderwijstijd af te trekken. De onderwijstijd werd gerelateerd aan de norm, zodat er inzicht ontstaat in het percentage van de norm dat is ingeroosterd of gerealiseerd.

Naast de kwantitatieve meting onder scholen, werden vijftientig telefonische interviews gehouden met directieleden van deelnemende vo-scholen om inzicht te krijgen in het schoolbeleid omtrent onderwijstijd en lesuitval en aanverwante onderwerpen.

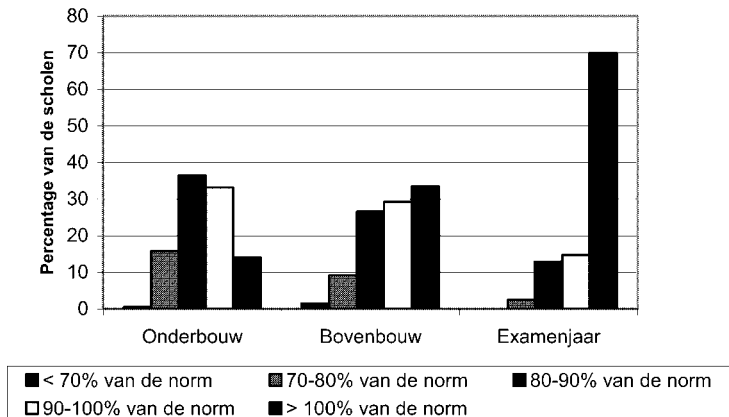
Ingeroosterde onderwijstijd

Over het algemeen roosteren scholen in het schooljaar 2006-2007 minder lesuren in dan de norm voorschrijft. Er is daarbij, net als het voorgaande schooljaar (2005-2006), een duidelijk onderscheid tussen onderbouw en bovenbouw. Voor de onderbouw haalt nog geen kwart van de scholen de minimumnorm, voor de bovenbouw (exclusief examenklassen) ligt het op nog niet eens de helft van de scholen en voor de examenklassen op maximaal driekwart. We moeten ons daarbij bedenken dat het alleen nog om ingeroosterde onderwijstijd gaat. Door lesuitval gaat het aantal daadwerkelijk gegeven lessen nog omlaag.

Gemiddeld wordt er in de onderbouw negentig procent van de norm ingeroosterd, in de bovenbouw 96 procent en in het examenjaar zelfs meer dan de norm, 109 procent. Deze driedeling is analoog aan de driedeling in de norm. Voor de onderbouw is in het schooljaar 2006-2007 de norm 1040 klokuren onderwijstijd, voor de bovenbouw is de norm duizend uur en voor het examenjaar zevenhonderd uur. In figuur S.1 geven we een overzicht weer van

de onderwijstijd die scholen inroosteren. Daarin zien we nogmaals duidelijk dat inroostering sterk verschilt naar onderbouw, bovenbouw en examenjaar.

Figuur S.1 Spreiding ingeroosterde onderwijstijd

Ten opzichte van het schooljaar 2005-2006 is er een toename in het percentage van de norm dat wordt ingeroosterd. Voor een deel wordt dat verklaard door de aanpassing van de norm in de onderbouw, van 1067 naar 1040 uur. Een ander deel van de verklaring is dat scholen meer onderwijstijd inroosteren. De toename in uren verschilt aanzienlijk tussen de leerjaren en onderwijstypes. Scholen lijken vooral hun energie te hebben gestoken in een toename van het aantal klokuren in het vwo, terwijl juist het vmbo meer onderwijstijd kan gebruiken. Ook komt de toename in uren niet specifiek ten goede aan de onderbouw, terwijl de problemen (onvoldoende onderwijstijd) wel vooral in de onderbouw spelen.

Over het geheel genomen is het aantal extra ingeroosterde uren ten opzichte van vorig schooljaar te beperkt om daarmee aan de norm te kunnen voldoen. Uit de interviews blijkt dat een deel van de scholen ook pas in september 2006 (naar aanleiding van een brief van de minister) is gaan zoeken naar manieren om meer lessen in te roosteren. Het zal duidelijk zijn dat het toen te laat was om het rooster nog serieus aan te passen. Scholen die wel reeds voor het schooljaar 2006-2007 aanpassingen hebben doorgevoerd, geven aan dat de 'randen' rond de vakantie zijn ingekort en meer lessen per week zijn ingeroosterd. Ook is gebruikgemaakt van de ruimere definitie van onderwijstijd, bijvoorbeeld het inroosteren van keuzewerktijd (onder begeleiding van een onderwijsassistent) en/of teamteaching.

Er zijn forse verschillen tussen scholen in de onderwijstijd die ze inroosteren maar die hangen nauwelijks samen met achtergrondkenmerken. Wel blijkt dat scholen die door de vakantiespreiding een relatief kort schooljaar hebben ook

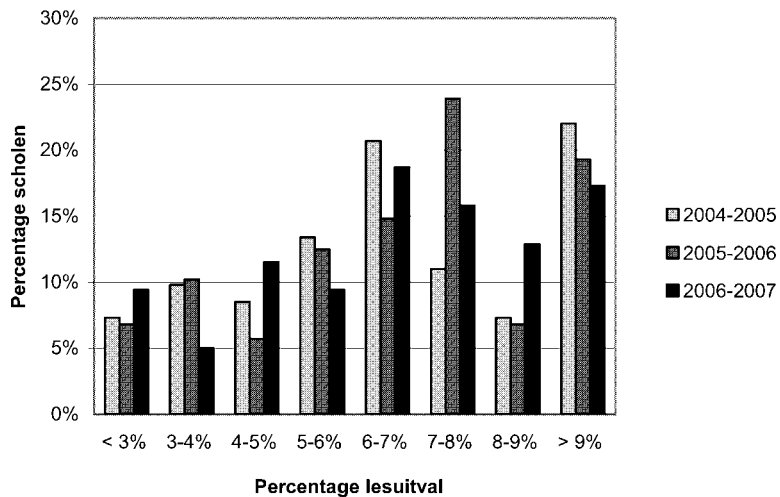
gemiddeld genomen minder onderwijstijd inroosteren. Er wordt blijkbaar bij het inroosteren nauwelijks gelet op de lengte van het schooljaar.

Lesuitval

In het schooljaar 2006-2007 is 6,8 procent van de lessen in het voortgezet onderwijs komen te vervallen. Dit getal sluit nauw aan bij de 6,7 procent in 2005-2006 en 6,8 procent uitval in het schooljaar 2004-2005. Gemiddeld krijgen leerlingen als gevolg van lesuitval daarmee één op de vijftien lesuren vrij, ongeveer twee lesuren per week. Naast *echte lesuitval* waarbij leerlingen vrij krijgen, kan er ook sprake zijn van *opvang en vervanging*. In dat geval worden de leerlingen opgevangen of neemt een andere docent de les over. Hiervan was sprake bij 1,6 procent van de lessen. Dit percentage is in de afgelopen twee schooljaren meer dan verdubbeld.

De spreiding in lesuitval tussen de scholen is groot (figuur S.2). Er zijn scholen waar minder dan vijf procent van de lessen uitvalt, alsook scholen waar meer dan negen procent van de lessen uitvalt.

Figuur S.2 Spreiding lesuitval over de scholen

Lesuitval kan door verschillende redenen zijn ontstaan. Een aanzienlijk deel van de scholen houdt dit bij in het roosterprogramma. De belangrijkste redenen zijn bedrijfsvoering (organisatie, verlof en scholing) en ziekteverzuim van leraren. In het schooljaar 2006-2007 valt ongeveer 2,2 procent van de ingeroosterde lessen uit door ziekte van docenten en ook nog eens 2,2 procent door vergaderingen, excursies, scholing en ander verlof. Dit is vergelijkbaar met vorige schooljaren.

Verder blijkt evenals eerdere jaren dat de lesuitval het hoogst is aan het eind van het schooljaar (april tot en met juni). Dat heeft te maken met het feit dat in die periode veel excursies, rapportvergaderingen en de examens vallen. Net als in voorgaande jaren vielen in 2006-2007 op maandag de minste lessen uit en op donderdag de meeste.

Aan het einde van de dag (de 'latere' lesuren) vallen vaker lessen uit dan aan het begin van de dag (de 'eerdere' uren). Dit wordt mede veroorzaakt doordat scholen proberen tussenuren te voorkomen door bij plotselinge uitval met aanpassingen in het rooster de uitval naar het einde van de dag te verplaatsen, zodat leerlingen eerder naar huis kunnen. Vervanging vond, net als bij de vorige meting, met name plaats in het midden van de dag.

Lesuitval neemt toe naarmate leerlingen in hogere leerjaren terecht komen: van 5,8 procent in het eerste jaar tot 7,7 procent in het zesde jaar. We zien duidelijk over de afgelopen jaren dat het percentage uitgevallen lessen in het eerste jaar daalt en toeneemt in de hogere leerjaren. Scholen geven in de interviews ook aan dat het vermijden van lesuitval hoog op de agenda staat. Daarbij heeft de onderbouw prioriteit omdat deze leerlingen minder eenvoudig zelfstandig aan het werk kunnen worden gezet. Dat zien we ook terug in het percentage vervangen lessen. Dat ligt in de eerste leerjaren duidelijk hoger dan in de hogere leerjaren.

Verder valt op dat, net als bij de metingen over 2004-2005 en 2005-2006, ook weer in 2006-2007 het hoogste percentage lessen uitviel in het vmbo.

Exacte vakken, zoals wiskunde en scheikunde, vallen het minst vaak uit. In de voorgaande jaren was dit ook het geval. Lichamelijke opvoeding valt in alle drie de schooljaren het meest uit. Hoewel de directeurs van de scholen in de interviews hebben aangegeven dat er geen onderscheid wordt gemaakt in vakken, lijkt het of er toch voorrang wordt gegeven aan bepaalde vakken. Als we de uitval naar vak uitsplitsen naar reden van uitval, blijkt ook dat het vak lichamelijke oefening het meest vaak is uitgevallen om organisatorische redenen.

Gerealiseerde onderwijstijd

De onderwijstijd die daadwerkelijk wordt gerealiseerd op scholen is het resultaat van het totaal aan ingeroosterde lessen en de lessen die vervolgens uitvallen. Globaal wordt bij de gerealiseerde onderwijstijd hetzelfde patroon zichtbaar als bij de ingeroosterde onderwijstijd. In de onderbouw wordt gemiddeld de minste onderwijstijd gerealiseerd in relatie tot de norm en in het examenjaar de meeste. De bovenbouw zit daar tussenin.

In de onderbouw wordt ongeveer 85 procent van de verplichte onderwijstijd gerealiseerd, in de bovenbouw ongeveer negentig procent en in de examenklassen honderd procent. Al met al krijgen leerlingen in het voortgezet onderwijs (bij een standaardmodel van 39 weken les met 32 lesuren van 50 minuten) dus gemiddeld ruim vier lesuren per week te weinig les. Het

probleem is vooral het tekort aan lessen dat wordt ingeroosterd. Zelfs wanneer scholen er in zouden slagen alle lesuitval uit te bannen, dan nog wordt de norm in de onderbouw lang niet gehaald. Om het probleem echt op te lossen, zouden scholen dus eigenlijk per week standaard meer lessen moeten inroosteren: vier lessen extra per week voor scholen die het standaardmodel hanteren).

Verder is ook in de bovenbouw (exclusief de examenklassen) nog steeds van een probleem sprake. Hier gaat het om een tekort van ongeveer drie lessen per week. Alleen in de examenklassen wordt uiteindelijk voldoende onderwijstijd gerealiseerd. Wederom constateren we dat er ten opzichte van het schooljaar 2005-2006 een lichte verbetering is opgetreden.

Interviews

We hebben een kwalitatieve verdieping toegevoegd door vijftientig interviews te houden met directieleden. Daaruit wordt duidelijk dat onderwijstijd en het behalen van de norm veel is besproken in het veld en hoog op de agenda staat. Voor alle scholen is het een belangrijk thema en er worden veel maatregelen getroffen om meer onderwijstijd te kunnen verzorgen.

De meeste scholen treffen maatregelen die gericht zijn op de gerealiseerde onderwijstijd. Het betreft vooral het veranderen van het beleid omtrent organisatorische redenen die lesuitval kunnen veroorzaken. Het gaat hier om zaken als het anders plannen van scholing voor docenten en het terugbrengen van het aantal studiedagen en om het anders plannen van vergaderingen (met name het afschaffen van verkorte roosters en later op de dag vergaderen en het selectiever zijn in wie welke vergaderingen bijwoont). Ook wordt in veel gevallen aandacht besteed aan de planning van toetsweken (leerjaren zoveel mogelijk op hetzelfde moment) en het terugdringen van het aantal toetsweken. Een andere vaker genoemde maatregel is het concentreren van excursies in een beperkt aantal weken. Slechts in een aantal gevallen worden er ook daadwerkelijk meer lessen in de lessentabel opgenomen en wordt gebruikgemaakt van de ruimere omschrijving van het begrip onderwijstijd.

Ondanks de vele maatregelen die zijn getroffen en nog getroffen zullen worden, hebben veel scholen problemen met het inroosteren van 1040 uur in de onderbouw. Daarbij wordt door de directeuren veelal gewezen op de ontoereikende bekostiging om meer uren les te gaan verzorgen. Men ziet nauwelijks mogelijkheden, behalve door het vergroten van klassen, om met de huidige docentencapaciteit zo veel meer uren les te verzorgen dat de norm voor onderwijstijd kan worden gehaald.

Een ander genoemd probleem (dat tijdelijk van aard is), is de benodigde tijd om veranderingen te kunnen doorvoeren. Daarnaast blijft een deel van de scholen van mening dat de nadruk op het behalen van de norm voor onderwijstijd ervoor zorgt dat de kwaliteit van het onderwijs op de achtergrond raakt.

1 INLEIDING

1.1 Achtergrond en aanleiding

Een belangrijke voorwaarde voor goed onderwijs is een adequaat personeelsaanbod. Uit de meest recente arbeidsmarkttramingen vo 2005-2013, die in september 2006 zijn gepubliceerd, blijkt dat de komende jaren vooral in het voortgezet onderwijs grote problemen dreigen te ontstaan met het vervullen van vacatures. De gevolgen daarvan kunnen fors zijn.

Vooraf het uitvallen en te weinig kunnen inroosteren van lessen is een mogelijk ongewenst direct gevolg, wat vervolgens de kwaliteit van de onderwijsloopbaan van vo-leerlingen kan bedreigen. Daarom is het, naast het monitoren van de situatie op de onderwijsarbeidsmarkt, van belang dat ook ontwikkelingen in mate van lesuitval en onderwijstijd nauwkeurig worden gevolgd.

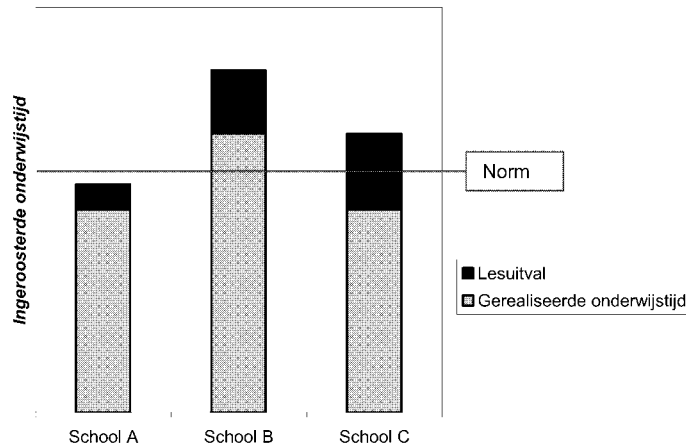
Het blijkt dat naast het uitvallen van lessen door ziekte, organisatorische redenen en dergelijke, ook structureel te weinig lessen worden ingeroosterd in het voortgezet onderwijs. Hierdoor wordt niet aan de vereisten van de minimale onderwijstijd voldaan. Dit blijkt uit onderzoek van de Inspectie (zie onder meer Inspectie van het Onderwijs, 2005; Inspectie van het Onderwijs, 2006) en uit onderzoek van Regioplan over het schooljaar 2005-2006 (Berndsen e.a., 2006). Met name in de onderbouw worden de eisen voor minimale onderwijstijd bij lange na niet gehaald.

Vanaf 1 augustus 2006 is de norm voor de minimale onderwijstijd aangepast. De norm is in de onderbouw verlaagd en de definitie is aangepast aan nieuwere vormen van onderwijs waardoor ook andere activiteiten dan de contacturen tussen leerling en docent onder het begrip 'onderwijstijd' vallen. Met de aangepaste norm is tegelijkertijd serieus werk gemaakt van de handhaving van de norm. De inspectie ziet scherper toe op naleving en de scholen zijn door de minister tweemaal gewaarschuwd dat als ze niet voldoen aan de normen dat uiteindelijk gevolgen kan hebben voor de bekostiging. Uit het Regioplanonderzoek over 2005-2006 bleek dat de meeste scholen met de ingeroosterde onderwijstijd van dat schooljaar ook de aangepaste norm bij lange na niet zouden halen. Het zou daarom voor de meeste scholen een enorme inspanning vragen om ervoor te zorgen dat zij in het schooljaar 2006-2007 wel aan de norm voldoen.

In opdracht van het ministerie van OCW heeft Regioplan over het schooljaar 2006-2007 wederom een meting naar onderwijstijd en lesuitval uitgevoerd. Van dat onderzoek doen we in dit rapport uitgebreid verslag. Voor een goed begrip van de inhoud van het rapport is het van belang een aantal begrippen nader toe te lichten. Het is met name belangrijk dat duidelijk is wat er in dit onderzoek precies wordt bedoeld met lesuitval en onderwijstijd. Hieronder bespreken we de belangrijkste termen die hiermee verband houden.

Figuur 1.1 Schematische weergave van de begrippen

- **Onderwijstijd**

Met ingang van het schooljaar 2006-2007 wordt onderwijstijd omschreven als: 'in schooltijd verzorgd onderwijsprogramma'. Hieronder vallen de 'ouderwetse' contacturen, maar ook andere, meer eigentijdse onderwijsvormen. De voorwaarde is dat het om begeleide onderwijsactiviteiten gaat die deel uitmaken van het voor alle leerlingen van een bepaalde stroom verplichte onderwijsprogramma, en die worden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van bekwaam onderwijspersoneel.

- **Ingeroosterde onderwijstijd**

Onder ingeroosterde onderwijstijd wordt verstaan: de tijd in klokuren die scholen inroosteren voor lessen ofwel contacturen. Er is hierbij nog geen rekening gehouden met lesuitval. In het figuur geeft de hoogte van de hele balk de ingeroosterde onderwijstijd aan.

- **Lesuitval**

Indien lessen niet worden gegeven, is er sprake van lesuitval. Lesuitval komt voor als er een afwijking plaatsvindt ten opzichte van de ingeroosterde onderwijstijd. Dit zijn met name de dagelijkse roosterwijzigingen. Lesuitval kan zich vervolgens op twee manieren manifesteren: echte lesuitval waarbij leerlingen vrij krijgen, en opvang of vervanging waarbij lessen niet worden gegeven zoals gepland, maar wel sprake is van een vervangende activiteit of een vervangende docent die voor de klas staat. In het figuur geeft het donkerblauwe vlak de lesuitval weer. Omdat opvang en vervanging worden meegeteld als onderwijstijd, geeft dit vak alleen de echte lesuitval weer.

- **Gerealiseerde onderwijstijd**

De gerealiseerde onderwijstijd is de tijd waarin de leerlingen daadwerkelijk les hebben gekregen. Om de gerealiseerde onderwijstijd te berekenen, wordt de (echte) lesuitval van de ingeroosterde onderwijstijd afgetrokken. In het figuur geeft het lichtblauwe vlak de gerealiseerde onderwijstijd weer.

- **Norm voor minimale onderwijstijd**

Met het inroosteren of het behalen van een bepaald aantal klokuren aan onderwijstijd is niet direct altijd de *norm* voor de onderwijstijd behaald. In figuur 1.1 hebben we de norm weergegeven met de rode streep. Voorbeeldschool A heeft niet voldoende onderwijstijd ingeroosterd en dus zeker niet voldoende gerealiseerd. Voorbeeldschool B heeft én voldoende ingeroosterd én voldoende gerealiseerd. De laatste voorbeeldschool heeft wel voldoende ingeroosterd, maar niet voldoende gerealiseerd.

Uit het figuur blijkt dat weinig lesuitval niet hoeft te betekenen dat er voldoende contacturen worden gerealiseerd (school A). Anderzijds hoeft veel lesuitval niet te betekenen dat er te weinig onderwijstijd wordt gerealiseerd (school B). Ook is het mogelijk dat scholen die voldoende onderwijstijd inroosteren alsnog te weinig klokuren realiseren door veel lesuitval (school C).

De norm voor de minimale onderwijstijd verschilt per leerjaar en onderwijstype. Vanaf 1 augustus 2006 is de norm voor de onderbouw gesteld op 1040 uur (39/40 deel van 1067).¹ De centrale norm die zal worden gehanteerd, is gebaseerd op een minimaal aantal klokuren op jaarbasis in plaats van het aantal weken dat er onderwijs wordt gegeven. De norm voor het derde leerjaar van het vmbo is, net als de bovenbouw van havo en vwo, gesteld op duizend klokuren. Voor examenklassen geldt een norm van zevenhonderd uur. Het gaat om een 'in schooltijd verzorgd onderwijsprogramma'. Hier kunnen naast traditionele contacturen ook andere, meer eigentijdse onderwijsvormen onder vallen. De voorwaarde is dat het om begeleide onderwijsactiviteiten gaat die deel uitmaken van het voor alle leerlingen van een bepaalde stroom verplichte onderwijsprogramma, en die worden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van bekwaam onderwijspersoneel. In de onderstaande tabel staat de norm voor het aantal klokuren voor de verschillende leerjaren en onderwijstypen weergegeven.

---

¹ Brief van het ministerie van OCW van 20 april 2006 aan schoolbesturen en schoolleiders.

Tabel 1.1 Minimale norm voor onderwijstijd in klokuren

Leerjaar	Onderwijstype	Norm per 1 aug 2006
1	Alle onderwijstypen	1040
2	Alle onderwijstypen	1040
3	Vmbo	1000
	Havo	1040
	Vwo	1040
4	Vmbo	700
	Havo	1000
	Vwo	1000
5	Havo	700
	Vwo	1000
6	Vwo	700

1.2 Vraagstelling

In het schooljaar 2004-2005 hebben we de eerste volledige meting naar lesuitval uitgevoerd. In het schooljaar 2005-2006 hebben we de meting naar onderwijstijd daar als een belangrijk onderdeel aan toegevoegd. Voor de meting naar onderwijstijd en lesuitval over het afgelopen schooljaar (2006-2007) hebben we in grote lijnen dezelfde opzet gehanteerd als vorig jaar.

De onderzoeksvragen luiden als volgt:

1. *In hoeverre roosteren scholen in het voortgezet onderwijs in het schooljaar 2006-2007 voldoende onderwijstijd in?*
2. *Wat is de omvang van lesuitval in het voortgezet onderwijs in het schooljaar 2006-2007?*
  - *Wat zijn de oorzaken van lesuitval?*
  - *Welke verschillen zijn er tussen de scholen (schooltype, vak, leerjaar, regio)?*
  - *Welke verschillen zijn er tussen de lessen (vak, leerjaar, uur, maand)?*
3. *In hoeverre realiseren scholen in het voortgezet onderwijs in het schooljaar 2006-2007 voldoende onderwijstijd?*
4. *Hoe gaan scholen om met lesuitval? Welke keuzes worden er gemaakt bij het laten uitvallen van lessen? Hoe gaan scholen om met de aangepaste norm voor minimale onderwijstijd? Welke keuzes maken scholen om te voldoen aan de vereiste minimale onderwijstijd?*

1.3 Onderzoeksopzet

In deze paragraaf gaan we kort in op de opzet van het onderzoek. In bijlage 1 van dit rapport geven we een uitgebreide methodologische verantwoording. Het onderzoek kan worden opgesplitst in twee delen: een kwantitatief (deel a) en een kwalitatief deel (deel b).

- a. Het eerste onderdeel is de verzameling en analyse van roostergegevens en mutaties daarin. Regioplan heeft over het schooljaar 2006-2007 van een steekproef van ruim 250 scholen en vestigingen (die over één van de gangbare roosterpakketten beschikken) bestanden verzameld met daarin de roosters en uitvalgegevens. In paragraaf 1.4 gaan we in op de respons onder de scholen. Die gegevens (aangevuld met informatie van roostermakers over specifieke codes in het rooster en mogelijke activiteiten buiten het rooster om) vormen de basis voor de kwantitatieve analyses. Daarmee stellen we vast in hoeverre scholen de normen voor onderwijstijd halen, hoeveel lessen er uitvallen, welke redenen daarvoor zijn enzovoorts.
- b. In aanvulling daarop is bij 25 directeuren een telefonisch interview afgenomen over schoolbeleid ten aanzien van onderwijstijd en lesuitval, eventuele maatregelen die zijn genomen vanwege de nieuwe norm, de manier hoe met ouders wordt gecommuniceerd over lesuitval en dergelijke.

1.4 Respons

Het afgelopen jaar hebben we van 322 scholen/vestigingen bij de start van het onderzoek de toezegging gekregen dat ze roostergegevens zouden aanleveren. Deze scholen en vestigingen maken gebruik van de roosterprogramma's van Untis, Gepro of Rostar Eduflex. We hebben roostergegevens opgevraagd om hiermee zowel de onderwijstijd als de lesuitval te kunnen berekenen. Om uiteenlopende redenen hebben scholen in de loop van het schooljaar aangegeven toch niet mee te willen werken aan het onderzoek. Ook zijn er bij het verzamelen van de gegevens nog scholen afgevallen. Van 31 scholen/vestigingen hebben we helemaal geen gegevens ontvangen, ondanks eerdere toezeggingen en herhaaldelijk rappel. In tabel 1.2 zijn de verschillende redenen terug te vinden.

Tabel 1.2 Deelname

Respons	N
Oorspronkelijk toegezegd	322
Totale uitval	72
Reden uitval:	
<i>Gegevens niet goed bijgehouden</i>	4
<i>Geen tijd</i>	4
<i>Roostermaker ziek</i>	2
<i>Gebruiken ander systeem</i>	2
<i>Geen toestemming directie</i>	7
<i>Onbekend</i>	22
<i>Gegevens niet ontvangen</i>	31
Totaal	250

Deze 250 scholen en vestigingen hebben we niet allemaal volledig mee kunnen nemen in het onderzoek. We hebben van een aantal scholen/vestigingen onjuiste, onvolledige of onduidelijke gegevens ontvangen.

Voor een goede berekening van onderwijstijd is het van belang dat we gegevens over het hele schooljaar hebben. Vooral gegevens over de tweede periode ontbraken in veel gevallen. Ondanks een aankondiging en driemaal een rappel hebben veel roostermakers, vermoedelijk door drukte aan het eind van het schooljaar, de gegevens niet op tijd kunnen leveren. Bij onvolledigheid van de roostergegevens is de onderwijstijd per school niet goed te bepalen, omdat de onderwijstijd vaak niet gelijkmatig over het schooljaar is verdeeld. Daarom hebben we deze scholen voor het onderwijstijdgedeelte buiten beschouwing moeten laten. Wel zijn deze scholen meegenomen voor de berekening van lesuitval. Het gevolg hiervan is dat de respons verschilt voor onderwijstijd en lesuitval.

In tabel 1.3 is de respons te zien per onderdeel.

Tabel 1.3 Reden van uitval

Reden van uitval	Onderwijstijd	Lesuitval
Totaal aantal scholen/vestigingen	250	250
Geen uitval geregistreerd	n.v.t.	68
Start	250	182
Onjuist aangeleverd	7	7
Gegevens onvolledig (alleen 1 ^e periode) ontvangen	80	n.v.t.
Onduidelijk	7	2
Totaal aantal scholen/vestigingen	156	173

Een aantal scholen hebben we alleen mee kunnen nemen in het gedeelte voor de onderwijstijd, omdat deze scholen de uitval niet registeren in een roosterprogramma. Achtezestig scholen/vestigingen gebruiken het roosterprogramma alleen voor het rooster. Van een aantal scholen/vestigingen zijn de roostergegevens voor ons onduidelijk geregistreerd. Ondanks aanvullende vragen zijn de gegevens voor ons niet duidelijk te interpreteren.

In totaal hadden de 156 scholen en vestigingen die we konden meenemen voor de onderwijstijd, betrekking op 128 brinnummers. De 173 scholen en vestigingen waarover we de lesuitval konden berekenen, hadden betrekking op 139 brinnummers. Van 102 brinnummers hebben we zowel de onderwijstijd als de lesuitval kunnen berekenen.

De deelnemende scholen waren niet geheel representatief voor de populatie. We hebben een weging toegepast naar schooltype en gemeenteomvang aangezien er te weinig scholen uit de vier grote steden en te veel grote scholengemeenschappen in de steekproef aanwezig waren.

1.5 Leeswijzer

Ons rapport is verder als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 gaan we in op de ingeroosterde onderwijstijd. Deze wordt uitgedrukt als percentage van de norm en in klokuren. De onderwijstijd splitsen we vervolgens uit naar achtergrondkenmerken. Hoofdstuk 3 gaat in op de uitgevallen en vervangen lessen. De uitval wordt uitgesplitst naar schoolkenmerken en leskenmerken. Ook komen de redenen van lesuitval aan bod.

In hoofdstuk 4 worden de ingeroosterde onderwijstijd en de lesuitval gekoppeld en komt de daadwerkelijk gerealiseerde onderwijstijd aan bod. Ook hier zullen we verschillende uitsplitsingen maken. De verschillende keuzes die scholen moeten maken bij het inroosteren en uitvallen van lessen hebben we besproken in telefonische interviews. De resultaten hiervan komen in hoofdstuk 5 aan bod.

2 INGEROOSTERDE ONDERWIJSTIJD

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de hoeveelheid tijd die scholen voor hun leerlingen in het rooster programmeren. Al jaren constateert de Inspectie van het Onderwijs dat scholen voor voortgezet onderwijs te weinig onderwijstijd inroosteren. Dit is een probleem dat vooral in de onderbouw speelt. Met ingang van de nieuwe norm in het schooljaar 2006-2007 is de inspectie strenger gaan handhaven. Zoals gezegd is de definitie van onderwijstijd tegelijkertijd ruimer geworden. Dat is: voor alle leerlingen verplicht onderwijs onder leiding van bekwaam onderwijspersoneel. Ook stages, werkweken, sportdagen en dergelijke vallen onder de onderwijstijd. Om de verschillen tussen de oude en de nieuwe norm duidelijk te maken, presenteren we in tabel 2.1 de verplichte uren naar leerjaar en onderwijstype.

Tabel 2.1 Minimale norm voor onderwijstijd in klokuren

Leerjaar	Onderwijstype	Schooljaar 2005-2006	Schooljaar 2006-2007
1	Alle onderwijstypen	1067	1040
2	Alle onderwijstypen	1067	1040
3	Vmbo	1067	1000
	Havo	1067	1040
	Vwo	1067	1040
4	Vmbo	- *	700
	Havo	1000	1000
	Vwo	1000	1000
5	Havo	700	700
	Vwo	1000	1000
6	Vwo	700	700

* Voor het vierde leerjaar vmbo geldt in het schooljaar 2005-2006 geen officiële norm. In het onderzoek van 2005-2006 zijn we uitgegaan van een norm van 700 uur.

In de eerste twee leerjaren van alle onderwijstypen en het derde leerjaar havo en vwo geldt sinds 1 augustus 2006 een norm van 1040 klokuren per schooljaar. Dit is een verlaging van 27 uur ten opzichte van eerdere jaren. In tegenstelling tot het schooljaar 2005-2006 zijn er geen scholen waarvoor een afwijkende norm van duizend klokuren in de onderbouw geldt. In het derde jaar van het vmbo is de norm duizend klokuren geworden. Dit is een afname van 67 uur. In het vierde leerjaar vmbo is sinds het schooljaar 2006-2007 ook een norm gaan gelden. Net als in de examenjaren van havo en vwo gaat het om zevenhonderd klokuren. In de bovenbouw en de examenjaren van havo en vwo zijn er geen wijzigingen ten opzichte van eerdere jaren. Voor het berekenen van de ingeroosterde onderwijstijd, ook wel geprogrammeerde

onderwijstijd genoemd, zijn van de deelnemende scholen de roosters geraadpleegd. Voor elke school is per combinatie van leerjaar en onderwijstype het totaal aantal ingeroosterde klokuren in het schooljaar opgeteld. Ook drukken we de ingeroosterde onderwijstijd uit als percentage van de norm.

In tabel 2.2 is per leerjaar en onderwijstype het percentage scholen weergegeven dat voldoende onderwijstijd inroostert. Daaruit blijkt dat in het schooljaar 2006-2007 een hoger percentage scholen voldoet aan de gestelde norm dan in het schooljaar 2005-2006. Bij bijna alle leerjaar-onderwijstypecombinaties is het percentage scholen dat voldoende onderwijstijd inroostert gestegen. De grootste vooruitgang is zichtbaar in het vwo. Een uitzondering is het vierde leerjaar vmbo en het vierde leerjaar havo. Hier is een kleine achteruitgang zichtbaar. Ondanks de verbetering is het duidelijk dat ook in het schooljaar 2006-2007 nog zeer veel scholen te weinig tijd inroosteren om aan de norm voor minimale onderwijstijd te kunnen voldoen. Net als in het schooljaar 2005-2006 is dit vooral in de onderbouw het geval.

Tabel 2.2 Percentage scholen dat voldoende inroostert volgens de norm

Leerjaar	Onderwijstype	Percentage scholen dat voldoende inroostert	
		2005-2006	2006-2007
1	Brugklas	5,7%	12,6%
	Vmbo	8,0%	12,7%
	Havo*	0,0%	4,9%
	Vwo	3,8%	23,1%
2	Brugklas	3,6%	11,1%
	Vmbo	7,7%	12,2%
	Havo	7,5%	8,0%
	Vwo	5,7%	20,0%
3	Brugklas*	0,0%	9,3%
	Vmbo	9,1%	24,2%
	Havo	4,1%	15,5%
	Vwo	4,6%	15,7%
4	Vmbo	72,1%	69,3%
	Havo	35,9%	32,6%
	Vwo	33,6%	34,7%
5	Havo	57,2%	65,9%
	Vwo	35,4%	47,7%
6	Vwo	62,7%	74,5%

* Deze combinaties komen relatief weinig voor in de steekproef.

In tabel 2.3 wordt de ingeroosterde onderwijstijd uitgedrukt als percentage van de wettelijke urennorm. Per combinatie van leerjaar en onderwijstype wordt van deze maat behalve het gemiddelde ook de spreiding weergegeven.

In de onderbouw (eerste twee leerjaren en het derde jaar havo en vwo) wordt gemiddeld ongeveer negentig procent van de gestelde norm ingeroosterd. In de bovenbouw (3 vmbo, 4 havo, 4 en 5 vwo) ligt het gemiddelde iets hoger, variërend van 93 procent in het derde jaar vmbo tot gemiddeld 101 procent in 5 vwo. In de examenklassen wordt gemiddeld ruim honderd procent ingeroosterd in relatie tot de norm. In vergelijking met vorig jaar is het aantal scholen in de laagste categorie (minder dan 70%) afgenomen. Dit is positief omdat het erop lijkt dat de scholen met de grootste problemen met onderwijstijd meer zijn gaan inroosteren.

Tabel 2.3 Ingeroosterde onderwijstijd per leerjaar en onderwijstype: schooljaar 2006-2007

Leerjaar	Onderwijstype	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren					
		Gem*	Percentage van de scholen				
			< 70%	70-80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
1	Brugklas	89,6%	0%	15%	38%	35%	13%
	Vmbo	89,2%	0%	21%	29%	37%	13%
	Havo**	88,5%	0%	19%	41%	35%	5%
	Vwo	91,6%	2%	9%	38%	28%	23%
2	Brugklas**	89,9%	0%	21%	35%	33%	11%
	Vmbo	89,5%	1%	19%	32%	36%	12%
	Havo	89,1%	0%	14%	36%	42%	8%
	Vwo	91,9%	0%	10%	29%	41%	20%
3	Brugklas	90,8%	0%	9%	31%	50%	9%
	Vmbo	92,6%	0%	12%	36%	28%	24%
	Havo	88,2%	1%	16%	47%	21%	15%
	Vwo	89,8%	1%	13%	44%	26%	16%
4	Vmbo	109,0%	0%	3%	12%	16%	69%
	Havo	95,7%	2%	9%	25%	31%	33%
	Vwo	96,0%	3%	8%	25%	29%	35%
5	Havo	106,2%	0%	3%	14%	16%	66%
	Vwo	101,3%	1%	6%	15%	30%	48%
6	Vwo	111,4%	0%	1%	14%	11%	74%

* Gem. = gemiddelde.

** Deze combinaties komen relatief weinig voor in de steekproef.

Ter vergelijking met vorig jaar is in tabel 2.4 per leerjaar en onderwijstype de gemiddelde ingeroosterde onderwijstijd van het schooljaar 2006-2007 naast die van het schooljaar 2005-2006 gezet. Opnieuw is zichtbaar dat vrijwel overal een toename is in het percentage dat wordt ingeroosterd, vooral in het vwo. Dat neemt niet weg dat in het schooljaar 2006-2007 nog steeds te weinig scholen de norm voor minimale onderwijstijd halen.

Tabel 2.4 Ingeroosterde onderwijstijd als percentage van de norm in uren

Leerjaar	Onderwijstype	Gemiddelde	
		2005-2006	2006-2007
1	Brugklas	86,5%	89,6%
	Vmbo	87,9%	89,2%
	Havo*	85,1%	88,5%
	Vwo	84,9%	91,6%
2	Brugklas	86,1%	89,9%
	Vmbo	87,4%	89,5%
	Havo	87,1%	89,1%
	Vwo	86,8%	91,9%
3	Brugklas*	81,0%	90,8%
	Vmbo	87,2%	92,6%
	Havo	85,6%	88,2%
	Vwo	86,3%	89,8%
4	Vmbo	110,7%	109,0%
	Havo	94,1%	95,7%
	Vwo	92,5%	96,0%
5	Havo	104,5%	106,2%
	Vwo	95,4%	101,3%
6	Vwo	105,0%	111,4%

* Deze combinaties komen relatief weinig voor in de steekproef.

Er zijn twee mogelijke oorzaken aan te wijzen voor de toename in het percentage van de norm dat gemiddeld wordt ingeroosterd. In de eerste plaats is de norm voor een aantal combinaties van leerjaar en onderwijstypen versoepeld. Dat maakt dat wanneer hetzelfde aantal absolute uren wordt ingeroosterd als voorheen, meer scholen de (nieuwe) norm zullen halen. In de tweede plaats zullen scholen, naar verwachting vanwege de toegenomen druk op naleving van de norm, zich hebben ingespannen om meer uren in te plannen. Ook het inplannen van meer uren leidt uiteraard tot meer scholen die de norm zullen halen. Om te bekijken of er inderdaad meer uren ingeroosterd worden, is in tabel 2.5 de ingeroosterde onderwijstijd in klokuren weergegeven.

Tabel 2.5 Ingeroosterde onderwijstijd in klokuren: verschillen tussen jaren

Leerjaar	Onderwijstype	Gemiddelde ingeroosterde tijd in klokuren		
		2005-2006	2006-2007	verschil
1	Brugklas	916	932	16
	Vmbo	927	928	1
	Havo*	896	920	24
	Vwo	898	953	55
2	Brugklas	913	935	22
	Vmbo	921	930	9
	Havo	923	927	4
	Vwo	918	956	38
3	Brugklas*	864	944	80
	Vmbo	921	926	5
	Havo	923	918	- 5
	Vwo	918	934	16
4	Vmbo	775	763	-12
	Havo	940	957	17
	Vwo	925	960	35
5	Havo	732	743	11
	Vwo	954	1013	59
6	Vwo	735	780	35

* Deze combinaties komen relatief weinig voor in de steekproef.

In tabel 2.5 wordt de ingeroosterde onderwijstijd in het afgelopen schooljaar vergeleken met het schooljaar 2005-2006. Behalve in havo 3 en vmbo 4 worden er gemiddeld in alle leerjaar-onderwijstypecombinaties meer uren ingeroosterd. De toename in uren verschilt aanzienlijk tussen de leerjaren en onderwijstypen. Gemiddeld genomen is de toename vrij klein. Het vwo is het meest vooruitgegaan: tussen 16 en 55 klokuren afhankelijk van het leerjaar. In de havo varieert het verschil tussen de schooljaren van een afname van vijf klokuren tot een toename van 24 klokuren. In het vmbo is de minste vooruitgang zichtbaar: het verschil tussen de schooljaren varieert van een afname van twaalf klokuren tot een toename van negen klokuren.

Het is opvallend dat scholen vooral hun energie lijken te hebben gestoken in een toename van het aantal klokuren in het vwo, terwijl juist het vmbo meer onderwijstijd kan gebruiken. Mogelijk zijn hier organisatorische redenen voor. Ook is het opvallend dat de toename in uren niet vooral in de onderbouw voorkomt, terwijl de problemen (onvoldoende onderwijstijd) wel vooral in de onderbouw spelen.

Wanneer we verder bedenken dat de minister scholen in de onderbouw tegemoet is gekomen met een verlaging van de norm met 27 uur (van 1067 naar 1040) dan lijkt de bijdrage van scholen tamelijk gering. In de onderbouw ligt de extra ingeroosterde onderwijstijd door de scholen onder die 27 uur (met uitzondering van het vwo).

Tabel 2.6 Ingeroosterde onderwijstijd naar leerjaar: schooljaar 2006-2007

Leerjaar	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren					
	Gemiddelde	Percentage van de scholen				
		< 70%	70-80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
1	89,7%	0%	16%	35%	34%	14%
2	90,1%	0%	16%	32%	38%	13%
3	90,6%	0%	13%	41%	26%	19%
4	101,7%	1%	6%	19%	24%	49%
5	103,6%	1%	5%	15%	24%	56%
6	111,4%	0%	1%	14%	11%	74%
Totaal	95,7%	1%	11%	28%	28%	32%

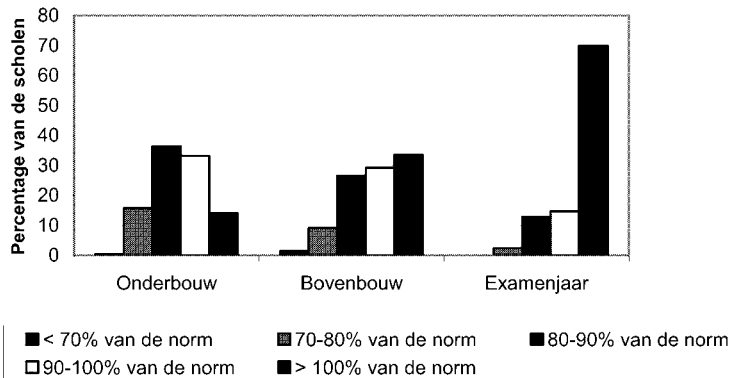
We concentreren ons nu verder op de uitkomsten voor het schooljaar 2006-2007. Wanneer we het onderscheid naar onderwijstype achterwege laten, wordt duidelijk zichtbaar dat de gemiddelde ingeroosterde onderwijstijd als percentage van de norm toeneemt met het leerjaar (zie tabel 2.6).

Uit tabel 2.7 blijkt dat in de brugklas gemiddeld een lager percentage van de norm wordt ingeroosterd dan in de andere onderwijstypen. Dit komt omdat de brugklas onderbouw is en dus te maken heeft met de hoogste norm. Tussen de overige onderwijstypen zijn de verschillen klein. Opnieuw is zichtbaar dat in het vwo het hoogste percentage van de norm wordt ingeroosterd. Dit was in het schooljaar 2005-2006 niet het geval.

Tabel 2.7 Ingeroosterde onderwijstijd naar onderwijstype: schooljaar 2006-2007

Onderwijstype	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren					
	Gemiddelde	Percentage van de scholen				
		< 70%	70-80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
Brugklas	89,8%	0%	17%	36%	35%	12%
Vmbo	96,0%	0%	13%	27%	28%	32%
Havo	95,0%	1%	11%	31%	27%	31%
Vwo	97,7%	1%	8%	26%	27%	38%
Totaal	95,7%	1%	11%	28%	28%	32%

Net als in 2005-2006 is er een driedeling te zien in het percentage van de norm dat wordt ingeroosterd voor de onderbouw (eerste twee leerjaren en het derde leerjaar havo en vwo), de bovenbouw (het derde leerjaar vmbo, het vierde jaar havo en het vierde én vijfde jaar vwo) en de examenjaren (vierde jaar vmbo, vijfde jaar havo en zesde jaar vwo). Deze driedeling is analoog aan de driedeling in de norm van 1040, duizend en zeventien uur. In de onderbouw wordt gemiddeld het minste ingeroosterd, bijna negentig procent van de norm. In de bovenbouw wordt gemiddeld 96 procent van de norm ingeroosterd en in het examenjaar gemiddeld 109 procent (zie figuur 2.1 en tabel 2.8).

Figuur 2.1 Spreiding ingeroosterde onderwijstijd

Tabel 2.8 Ingeroosterde onderwijstijd: schooljaar 2006-2007

	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren					
	Gemiddelde	Percentage van de scholen				
		< 70%	70-80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
Onderbouw	89,7%	0%	16%	36%	33%	14%
Bovenbouw	95,9%	1%	9%	27%	29%	34%
Examenjaar	108,9%	0%	2%	13%	15%	70%
Totaal	95,7%	1%	11%	28%	28%	32%

Ook hebben we het percentage van de norm dat is ingeroosterd, berekend op school- en/of vestigingsniveau. Op deze manier zullen binnen een school of vestiging bepaalde leerjaar-onderwijstijpecombinaties die relatief weinig onderwijstijd inroosteren, vaak worden gecompenseerd door de leerjaar-onderwijstijpecombinaties met een hogere score. Het totale beeld wordt op die manier wat rooskleuriger. In tabel 2.10 presenteren we een indeling in vier categorieën. Net als in het schooljaar 2005-2006 roosteren de meeste scholen (ruim 40%) tussen de negentig en honderd procent van de norm in. Bijna dertig procent van de scholen roostert gemiddeld meer dan honderd procent van de norm in. Een jaar eerder was dit nog ruim zeventien procent. Vijf procent van de scholen roostert gemiddeld minder dan tachtig procent van de norm. Dit percentage is afgenomen ten opzichte van een jaar eerder.

Tabel 2.9 Spreiding ingeroosterde onderwijstijd

Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren	Percentage van de scholen	
	2005-2006	2006-2007
Minder dan 80%	6,8%	5,0%
Tussen 80% en 90%	33,4%	24,0%
Tussen 90% en 100%	42,5%	41,2%
Meer dan 100%	17,3%	29,8%

2.2 Ingeroosterde onderwijstijd naar achtergrondkenmerken

In tabel 2.10, 2.11 en 2.12 zijn uitsplitsingen gemaakt naar gemeenteomvang, schoolgrootte en vakantieregio. Er is daarbij gebruikgemaakt van de berekening van de ingeroosterde onderwijstijd als percentage van de norm op schoolniveau.

Uit tabel 2.10 blijkt dat op de scholen in de vier grote steden gemiddeld het meest werd ingeroosterd. Wel is in de vier grote steden ook het hoogste percentage scholen dat gemiddeld minder dan tachtig procent inroostert. De spreiding lijkt daar dus erg groot. Het verschil met de 21 overige grote steden is klein. De scholen die vallen onder de categorie 'overig', roosteren gemiddeld minder in. Vooral het verschil in het percentage scholen dat meer dan honderd procent van de norm inroostert, is opvallend. Kleine en grotere scholen lijken nauwelijks van elkaar te verschillen (zie tabel 2.11).

Tabel 2.10 Onderwijstijd naar gemeenteomvang: schooljaar 2006-2007

Gemeenteomvang	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren				
	Gemiddelde	Percentage van de scholen			
		< 80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
Vier grote steden	99,2%	7%	21%	24%	47%
21 overige grote steden	98,5%	5%	15%	40%	41%
Overig	94,7%	5%	27%	45%	24%
Totaal	96,0%	5%	24%	41%	30%

Tabel 2.11 Onderwijstijd naar schoolgrootte: schooljaar 2006-2007

Schoolgrootte*	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren				
	Gemiddelde	Percentage van de scholen			
		< 80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
Kleine scholen	96,5%	5%	23%	41%	31%
Grote scholen	95,4%	5%	25%	42%	29%
Totaal	96,0%	5%	24%	41%	30%

* De schoolgrootte is berekend op basis van gegevens op BRIN-niveau.

Door de vakantiespreiding verschillen de vakantieregio's enigszins in de duur van een schooljaar. Na aftrek van vakantieweken duurt een schooljaar gemiddeld veertig weken (overige verplichte vrije dagen en dergelijke zijn hier nog niet afgehaald). Er lijkt een relatie te zijn tussen de duur van het schooljaar en het percentage van de norm dat wordt gerealiseerd in de verwachte richting. Hoe langer het schooljaar, des te hoger is het percentage van de norm dat wordt ingeroosterd. Deze relatie komt overigens duidelijker naar voren dan in het schooljaar 2005-2006.

Tabel 2.12 Ingeroosterde onderwijstijd naar vakantieregio: schooljaar 2006-2007

Vakan- tieregio	Duur schooljaar in weken	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren				
		Gemiddelde	Percentage van de scholen			
			< 80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
Noord	39	92,4%	7%	35%	43%	15%
Midden	41	98,2%	6%	20%	37%	37%
Zuid	40	95,7%	2%	20%	48%	31%
Totaal		96,0%	5%	24%	41%	30%

Uitgaande van een gemiddeld schooljaar van veertig weken bedraagt het verschil tussen de regio met het kortste en langste schooljaar ongeveer vijf procent beschikbare tijd (twee weken op een totaal van 40). Die vijf procent verschil zien we ongeveer terug in het verschil in gemiddelden van de norm dat wordt ingeroosterd. Al met al duidt dit erop dat scholen bij het inroosteren geen rekening houden met het feit of ze voor een 'lang' of een 'kort' schooljaar staan.

3 LESUITVAL

3.1 Inleiding

Met behulp van de roostergegevens van scholen kunnen we, naast het berekenen van de ingeroosterde onderwijstijd, ook de lesuitval in kaart brengen. Lesuitval kunnen we berekenen door de roosterwijzigingen af te zetten tegen de ingeroosterde lessen. Omdat we lesuitval voor het derde achtereenvolgende jaar meten, kunnen we vergelijkingen maken met eerdere schooljaren. In dit rapport maken we een onderscheid in twee typen lesuitval. Naast de *echte lesuitval* waarbij leerlingen vrij krijgen, onderscheiden we *opvang en vervanging* waarbij de uitgevallen lessen worden opgevangen of overgenomen door een andere docent.¹ In dit hoofdstuk zullen we vooral ingaan op de echte lesuitval, aangezien er relatief weinig vervangen lessen zijn. Waar relevant bespreken we ook de opvang en vervanging.

We gaan allereerst in op de totale uitval en de opvang/vervanging in het schooljaar 2006-2007. Vervolgens gaan we in op de verschillende redenen voor lesuitval. In de laatste paragraaf splitsen we de uitval uit naar verschillende achtergrondkenmerken van de les en van de school.

3.2 Lesuitval en vervanging

De lesuitval hebben we berekend door de mutaties in het rooster af te zetten tegen de ingeroosterde lessen. In tabel 3.1 is te zien dat in het schooljaar 2006-2007 6,8 procent van de lessen is uitgevallen en 1,6 procent van de lessen vervangen. De uitval is dit schooljaar vergelijkbaar met de uitval van de vorige twee schooljaren en is daarmee stabiel. Wel is een stijging te zien van het aantal vervangen lessen. In de afgelopen jaren is het aantal vervangen lessen gestegen van iets onder de één procent tot ruim anderhalf procent. Deels komt dit doordat we de afgelopen twee jaren aanvullende vragen hebben gesteld aan roostermakers om vervanging beter vast te stellen. In het eerste meetjaar hebben we dat niet gedaan, maar aangezien er dit jaar weer een stijging heeft plaatsgevonden, lijkt het erop dat de stijging niet alleen is te verklaren doordat we roostermakers expliciet vragen naar hoe zij vervanging in het rooster zetten. Bovendien bleek uit de interviews die we eerder dit jaar hebben gehouden, dat scholen meer inzetten op vervanging in de onderbouw om zo een verlies aan onderwijstijd te voorkomen.

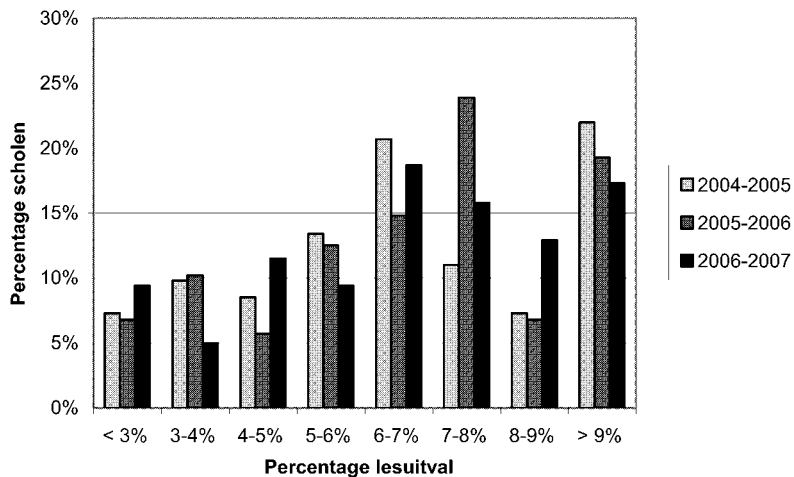
¹ We kunnen geen onderscheid maken tussen uitgevallen lessen waarvoor opvang is geregeld en uitgevallen lessen waarbij de les wordt overgenomen door een vervangende docent, omdat scholen dat niet op deze manier bijhouden in het roosterprogramma.

Tabel 3.1 Lesuitval en vervanging

Soort uitval	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Echte lesuitval	6,8%	6,7%	6,8%
Vervanging/opvang	0,7%	1,2%	1,6%

Het aantal lessen dat uitvalt, verschilt sterk per school. We hebben daarom in de onderstaande figuur de spreiding van de lesuitval over de scholen weergegeven. In bijlage 3 van dit rapport is de tabel van de spreiding over de scholen terug te vinden (tabel B3-1). Tussen de jaren zijn er enkele verschuivingen te zien. Het wordt duidelijk dat op bijna tien procent van de scholen bijna geen lessen zijn uitgevallen (minder dan 3% lesuitval). Vorig schooljaar waren er relatief iets minder scholen met weinig lesuitval. Ook is te zien dat dit schooljaar op zo'n zeventien procent van de scholen zeer veel lessen zijn uitgevallen (meer dan 9% lesuitval). Vorige schooljaren hadden relatief iets meer scholen veel lesuitval (22% in 2004-2005 en 19% in 2005-2006).

Er is dus wel een kleine verschuiving te zien, maar aangezien het gemiddelde lesuitvalpercentage stabiel is gebleven, betreft het vooral een verschuiving binnen de categorieën die we hebben onderscheiden.

Figuur 3.1 Spreiding lesuitval over de scholen

3.3 Reden van lesuitval

In de roosterprogramma's kunnen roostermakers niet alleen aangeven dat er lessen zijn uitgevallen, ze hebben ook de mogelijkheid er een reden bij aan te geven. Een groot deel van de scholen hanteert daarbij een zeer verfijnde indeling, andere scholen registreren alleen ziekte of overig en er zijn ook scholen die helemaal geen redenen registreren. Van een groot deel van de uitgevallen lessen is bekend waarom ze zijn uitgevallen. In deze paragraaf splitsen we de uitval uit naar de reden van uitval. We hanteren dezelfde categorie-indeling als bij de vorige metingen.

De indeling ziet er als volgt uit:

- *Ziekteverzuim*: zowel kortdurend als langdurig verlof.
- *Bedrijfsvoering*:
  - *schoolorganisatie*: vergaderingen, begeleiding van toetsen en examens, begeleiding van werkweken, schoolreisjes en andere, veelal lesvervangende, activiteiten (sportdagen, projecten, et cetera);
  - *verlof*: zowel kortdurend als langdurig verlof, zoals onder andere zwangerschapsverlof, kortdurend zorgverlof en calamiteitenverlof;
  - *scholing*: nascholing, cursussen, studiedagen, intervisie.
- *Vacatures*: onvervulde vacatures, waardoor lessen niet kunnen worden gegeven en deze niet zijn weggevoerd in het rooster.
- *Overig*: een restcategorie met daarin onder meer niet nader omschreven onvoorziene omstandigheden.
- *Onbekend*: niet alle scholen registreren de redenen van ontstaan of hebben bij alle vacatures de reden van ontstaan bijgehouden.

In de onderstaande tabellen beperken we ons tot de echte lesuitval waarbij leerlingen vrij krijgen. Lesuitval door ziekte en om organisatorische redenen vormen, net zoals de jaren hiervoor, de belangrijkste redenen om lessen uit te laten vallen. Het grootste deel van de lessen is om één van deze redenen uitgevallen.

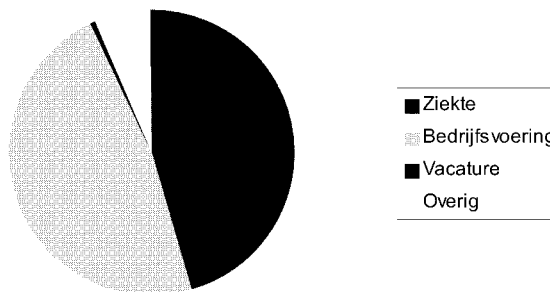
Tabel 3.2 Reden lesuitval

Reden	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Ziekte	2,6%	2,1%	2,2%
Bedrijfsvoering	2,7%	2,3%	2,2%
- <i>Organisatie</i>	1,5%	1,3%	1,3%
- <i>Verlof</i>	0,6%	0,5%	0,5%
- <i>Scholing</i>	0,6%	0,5%	0,4%
Vacature*	-	0,0%	0,0%
Overig	0,5%	0,4%	0,3%
Onbekend	1,0%	1,8%	2,0%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

* Deze reden gebruiken de scholen nauwelijks.

Naast ziekte en bedrijfsvoering vallen er ook lessen uit om onbekende redenen. Om een duidelijker beeld te krijgen van de redenen van lesuitval hebben we in onderstaande figuur de percentages van de totale uitval uitgesplitst en daarbij de uitval waarvan de reden onbekend is, buiten beschouwing gelaten. Ook in deze figuur is duidelijk te zien dat ziekte en bedrijfsvoering de belangrijkste veroorzakers zijn van lesuitval. Bijna de helft van de lesuitval komt door bedrijfsvoering (zoals excursies, scholing, vergaderingen en verlof) en de andere helft wordt veroorzaakt door ziekte van docenten. Overige oorzaken zorgen voor relatief weinig uitval.

Figuur 3.2 Reden lesuitval schooljaar 2006-2007

3.4 Lesuitval naar achtergrondkenmerken

Om verschillen tussen scholen vast te stellen, zijn er analyses gedaan naar de kenmerken van de uitgevallen les zoals het vak, de maand, de dag en het uur waarin de uitval ontstond. Ook hebben we analyses gedaan naar de achtergrondkenmerken van de school, zoals de regio en de omvang van de gemeente waarin de school is gelegen. In deze paragraaf gaan we in op deze verschillen en maken we vergelijkingen met voorgaande schooljaren. Over het algemeen valt het op dat er weinig verschillen zijn met de vorige metingen.

Leerjaar, onderwijstype en vakgebied

Allereerst maken we een uitsplitsing naar leerjaar, onderwijstype en vakgebied. In tabel 3.3 hebben we een uitsplitsing gemaakt naar leerjaar. In deze tabel hebben we naast de lesuitval waarbij leerlingen vrij krijgen ook de vervanging opgenomen. In de overige tabellen is de vervanging niet opgenomen. Opvallend is dat dit jaar de lesuitval in de onderbouw licht is gedaald of stabiel is gebleven, terwijl in de bovenbouw de uitval juist is gestegen. Het percentage vervangen lessen is in alle leerjaren gestegen en is het hoogst in de onderbouw. Dit geeft aan dat scholen blijkbaar niet alleen in de onderbouw hebben ingezet op vervanging maar ook in de bovenbouw.

Tabel 3.3 Lesuitval en vervanging naar leerjaar: schooljaar 2006-2007

Leer- jaar	Percentage uitgevallen lessen			Percentage vervangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2004-2005	2005-2006	2006-2007
1	6,9%	6,2%	5,8%	1,0%	1,7%	2,1%
2	7,1%	6,4%	6,5%	0,9%	1,7%	2,1%
3	6,8%	7,1%	7,0%	0,6%	0,9%	1,3%
4	6,6%	6,9%	7,5%	0,4%	0,7%	1,2%
5	6,5%	6,9%	7,6%	0,2%	0,6%	1,3%
6	6,4%	7,1%	7,7%	0,2%	0,5%	1,1%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%	0,7%	1,2%	1,6%

Naast de verschillen tussen de leerjaren, hebben we ook een uitsplitsing gemaakt van lesuitval naar de verschillende onderwijstypen. In tabel 3.4 is te zien dat de meeste lessen zijn uitgevallen in het vmbo. Dit was in de voorgaande schooljaren ook het geval. Net als in de eerdere metingen, zijn de minste lessen uitgevallen in de brugklas.

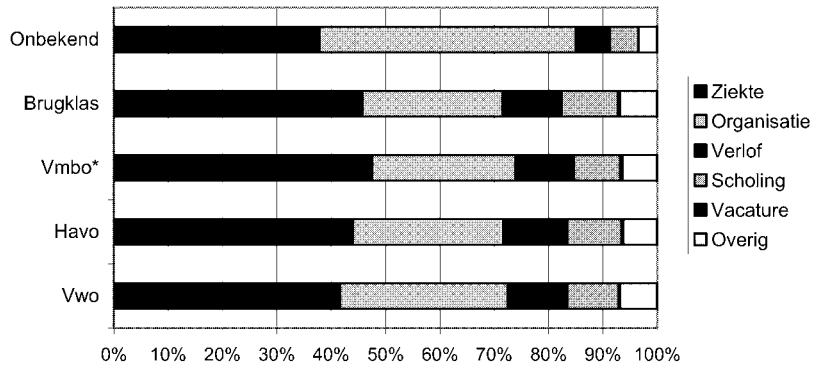
Tabel 3.4 Lesuitval naar onderwijstype*

Onderwijstype	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Vwo	7,0%	6,3%	6,8%
Havo	6,9%	6,7%	7,0%
Vmbo**	7,2%	7,3%	7,3%
Brugklas	6,1%	6,0%	5,8%
Overig/onbekend	7,7%	10,4%	7,1%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

* Dit betreft het type onderwijs van de uitgevallen les, dus niet het schooltype van de school.

** Inclusief het lwoo en vmbo-t.

Uit de interviews met directeuren van scholen is gebleken dat men in veel gevallen probeert de lagere klassen zo veel mogelijk te ontzien bij het laten uitvallen van lessen. In figuur 3.3 hebben we de lesuitval per onderwijstype uitgesplitst naar redenen. Hieruit blijkt inderdaad dat in de brugklas de minste lessen zijn uitgevallen om organisatorische redenen. Op het vwo komt deze reden het meest voor. Lesuitval door ziekte komt het meest voor op het vmbo. 47,5 procent van de uitgevallen lessen heeft ziekte van docenten als reden.

Figuur 3.3 Reden lesuitval naar onderwijstype

* Inclusief het lwoo en vmbo-t.

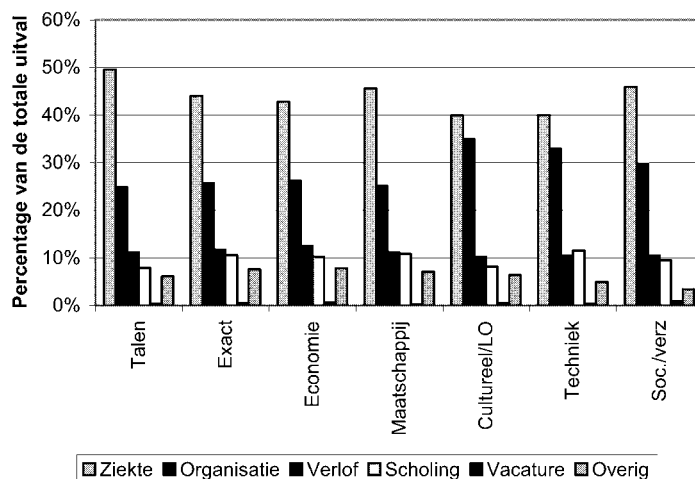
Naast uitval naar leerjaar en onderwijstype hebben we de lesuitval ook uitgesplitst naar niveau van de vakken. In tabel 3.5 staan de twintig vakken waarvoor de meeste lessen zijn ingeroosterd. Tussen de verschillende leerjaren zijn er geen opmerkelijke verschillen te zien.

Tabel 3.5 Lesuitval naar vak

Vak	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Lichamelijke opvoeding	9,50%	8,50%	8,40%
Maatschappijleer	7,70%	8,30%	7,70%
Handvaardigheid	7,80%	6,50%	7,70%
Engels	7,40%	6,90%	7,30%
(Uiterlijke) verzorging	7,30%	7,50%	7,30%
Nederlands	7,20%	6,70%	7,20%
Duits	6,50%	6,80%	7,20%
Muziek	7,50%	7,90%	7,20%
Klassieke talen	6,70%	6,50%	7,10%
Tekenen	6,80%	7,20%	7,00%
Aardrijkskunde	6,50%	7,00%	6,70%
Techniek	7,30%	6,10%	6,70%
Godsdienst of levensbeschouwing	7,80%	7,30%	6,70%
Geschiedenis	7,10%	6,80%	6,60%
Economie	6,00%	6,70%	6,50%
Biologie	6,10%	6,30%	6,40%
Natuurkunde	5,60%	6,10%	6,30%
Frans	6,20%	6,00%	6,00%
Scheikunde	5,70%	5,90%	5,90%
Wiskunde	5,30%	5,30%	5,40%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

Wel valt op dat de exacte vakken, zoals wiskunde en scheikunde, het minst vaak zijn uitgevallen. In de voorgaande jaren was dit ook het geval. Lichamelijke opvoeding valt in alle drie de schooljaren het meest uit. Hoewel de directeuren van de scholen in de interviews aangeven dat geen onderscheid wordt gemaakt in vakken, lijkt het of er toch voorrang wordt gegeven aan bepaalde vakken. Als we de uitval naar vakgebied uitsplitsen naar reden van uitval, blijkt ook dat het vak lichamelijke oefening het meest is uitgevallen om organisatorische redenen.

Figuur 3.4 Reden lesuitval naar vakgebied

Uur, dag en maand

In de onderstaande tabellen hebben we de lesuitval uitgesplitst naar de leskenmerken lesuur, dag van de week en maand. Er zijn in enkele gevallen wel verschuivingen te zien ten opzichte van voorgaande jaren, maar die zijn vaak niet zo opvallend.

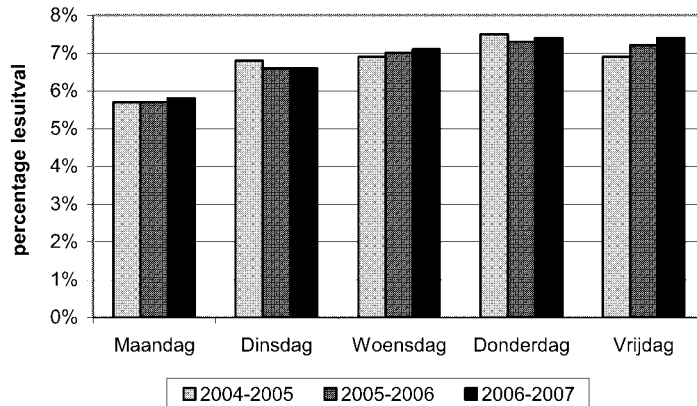
In tabel 3.6 is de lesuitval uitgesplitst naar lesuur. Net als voorgaande jaren vallen het eerste uur en de laatste uren het meest uit. Roostermakers proberen vaak te schuiven in het rooster, zodat er geen tussenuren ontstaan.

Tabel 3.6 Lesuitval naar lesuur

Lesuur	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2006	2005-2006	2006-2007
1 ^e uur	7,0%	7,0%	7,3%
2 ^e uur	5,8%	5,8%	6,0%
3 ^e uur	5,4%	5,4%	5,4%
4 ^e uur	5,6%	5,5%	5,5%
5 ^e uur	6,3%	6,3%	6,4%
6 ^e uur	7,8%	7,7%	7,7%
7 ^e uur	9,7%	9,5%	9,6%
8 ^e uur	10,8%	10,6%	10,1%
9 ^e uur	10,7%	10,2%	8,5%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

Naast een uitsplitsing naar lesuur, kunnen we een onderscheid maken in de verschillende dagen van de week. In figuur 3.5 is de uitval per dag te zien in vergelijking met de voorgaande jaren. Deze uitsplitsing laat nauwelijks verschillen zien tussen de jaren. Ook dit jaar vallen de meeste lessen uit aan het eind van de week en de minste op maandag. De tabel hierbij is te vinden in de bijlage (tabel B3-3).

Figuur 3.5 Lesuitval naar dag van de week

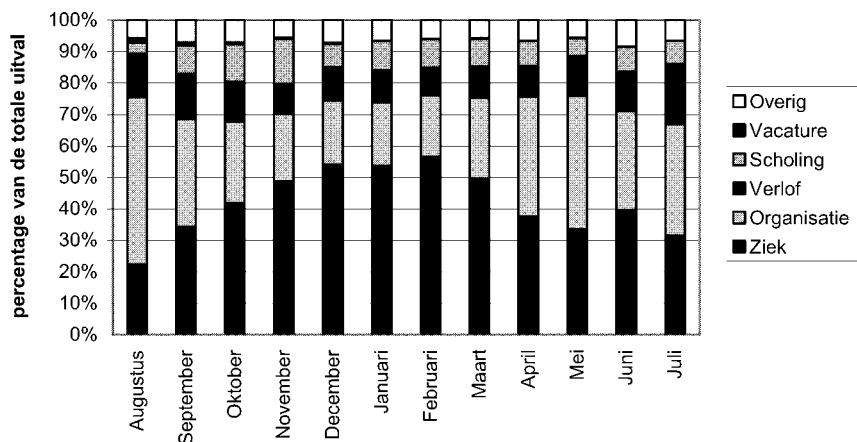
Ook bij de uitsplitsing naar maand zijn er weinig verschillen te zien tussen de jaren (tabel 3.7). Het patroon is in alle jaren ongeveer gelijk. Aan het begin van het schooljaar vallen de minste lessen uit en in de maanden april tot en met juni de meeste.

Tabel 3.7 Lesuitval naar maand

Maand	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Augustus	3,3%	3,7%	4,9%
September	6,1%	6,0%	5,0%
Oktober	6,3%	5,3%	5,9%
November	7,2%	6,7%	6,9%
December	7,4%	7,3%	6,6%
Januari	6,2%	6,1%	6,2%
Februari	8,0%	7,0%	7,2%
Maart	7,2%	6,8%	7,5%
April	8,0%	8,1%	8,4%
Mei	7,5%	7,7%	8,3%
Juni	5,4%	7,6%	8,3%
Juli*	-	-	5,7%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

* In de schooljaren 2004-2005 en 2005-2006 kwam er geen lesuitval in juli voor. Vrijwel alle scholen waren toen al gestopt met lesgeven.

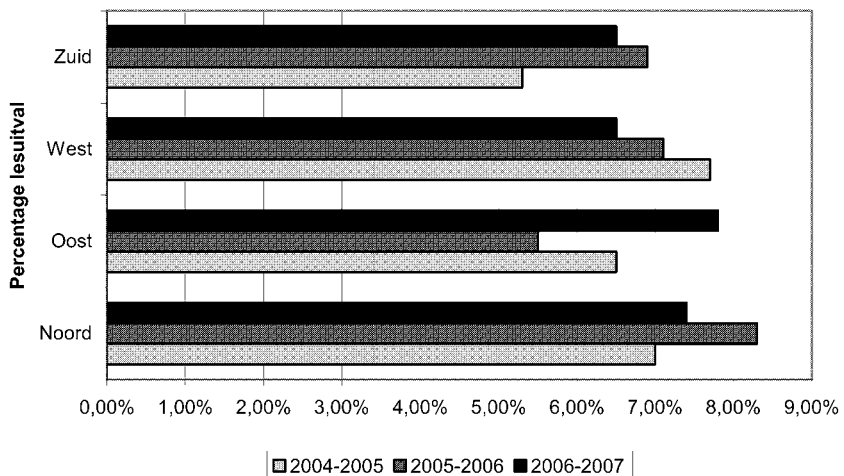
In de periode april tot en met juni vinden veel excursies en activiteiten plaats. Ook vallen de eindexamens in deze maanden. Als we een uitsplitsing maken van de reden van lesuitval naar maand, zien we dat de lesuitval om organisatorische redenen inderdaad in deze maanden het hoogst is. Ook in augustus is lesuitval om organisatorische redenen hoog. Bij de start van het schooljaar vervallen vaak lessen, omdat leerlingen bijvoorbeeld hun rooster of boeken op moeten halen. Lesuitval door ziekte komt in de wintermaanden het meest voor.

Figuur 3.6 Reden lesuitval naar maand

Schoolkenmerken

We hebben ook gekeken of de ligging van de school nog invloed heeft op het aantal lessen dat is uitgevallen. Een uitsplitsing naar gemeentegrootte laat verschillen zien, maar door de geringe celvulling in vooral voorgaande jaren is het maar de vraag of deze verschillen niet berusten op toeval (zie tabel B3-5). In figuur 3.7 hebben we een uitsplitsing gemaakt naar regio. Vorig jaar kwam lesuitval nog het minst voor in het oosten van het land, terwijl er dit jaar in het westen en het zuiden de minste lessen zijn uitgevallen. Het oosten kent dit jaar het hoogste percentage lesuitval. Zonder meerjarige gegevens is het moeilijk te zeggen of hier sprake is van relevante trends.

Figuur 3.7 Lesuitval naar regio

Er is nog specifiek gekeken of in regio's met een langer schooljaar minder uitval is dan in regio's met een korter schooljaar. Het blijkt echter dat noch het percentage uitgevallen lessen, noch het percentage vervangen lessen samenhangt met de lengte van het schooljaar (zoals voor ingeroosterde onderwijstijd wel het geval bleek). Op scholen in regio's met een lang schooljaar vallen dus evenveel lessen uit als op scholen in regio's met een kort schooljaar.

Verdere uitsplitsingen naar schoolkenmerken laten wel verschillen zien, maar geen duidelijke patronen. Dat is ook het geval als we de lesuitval uitsplitsen naar denominatie. Tabel 3.8 geeft hiervan een overzicht. Uit de percentages blijkt dat de meeste lessen uitvallen op protestants-christelijke scholen. Dit was in de voorgaande metingen ook het geval.

Tabel 3.8 Lesuitval naar denominatie

	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Openbaar	8,1%	7,0%	6,4%
Rooms-katholiek	5,2%	6,5%	6,4%
Protestants-christelijk	7,0%	7,8%	7,5%
Overig	6,6%	5,0%	7,0%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

In bovenstaande paragraaf hebben we de lesuitval uitgesplitst naar verschillende achtergrondkenmerken. Wanneer we de drie meetjaren met elkaar vergelijken, lijkt het erop dat leskenmerken, zoals leerjaar en lesuur, er meer toe doen dan schoolkenmerken zoals de regio.

4 GEREALISEERDE ONDERWIJSTIJD

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de ingeroosterde onderwijstijd en de lesuitval met elkaar gecombineerd. Hieruit vloeit de gerealiseerde onderwijstijd voort. Ingeroosterde onderwijstijd en lesuitval staan immers niet los van elkaar. Hoe ernstig lesuitval is, hangt bijvoorbeeld af van de ingeroosterde onderwijstijd. Als er veel lessen worden ingeroosterd is een hoog percentage lesuitval minder ernstig dan bij een lage ingeroosterde onderwijstijd. Omgekeerd kan een laag percentage lesuitval bij een school die weinig uren inroostert juist wel ernstig zijn. Zowel de maten *ingeroosterde onderwijstijd* als *lesuitval* zijn daarom van beperkte waarde. Om te bepalen hoeveel uur leerlingen daadwerkelijk les krijgen, is de *gerealiseerde onderwijstijd* berekend. Dit is de ingeroosterde onderwijstijd minus de lesuitval. Het gaat hier om de *echte lesuitval*: vervanging wordt tot de onderwijstijd gerekend.

4.2 Gerealiseerde onderwijstijd naar leerjaar en onderwijstype

Door de cijfers over de ingeroosterde onderwijstijd uit hoofdstuk 2 te koppelen aan de cijfers over lesuitval uit hoofdstuk 3 krijgen we inzicht in de gerealiseerde onderwijstijd.¹ In tabel 4.1 presenteren we de gerealiseerde onderwijstijd als percentage van de norm per leerjaar-onderwijstype-combinatie. De gerealiseerde onderwijstijd per leerjaar en type is berekend door het percentage ingeroosterde onderwijstijd en het percentage niet-vervallen lessen te vermenigvuldigen. Voor bijvoorbeeld vmbo leerjaar 1 zien we in tabel 4.1 dat het percentage ingeroosterde onderwijstijd 89,2 procent is en het percentage niet-vervallen lessen 93,5 procent (= 100% - 6,5%) bedraagt. Dan is het percentage gerealiseerde onderwijstijd ten opzichte van de norm dus ($89,2\% \cdot 93,5\% =$) 83,4 procent.

De tabel laat zien dat in de eerste leerjaren de minste onderwijstijd wordt gerealiseerd in relatie tot de norm. Dit komt overeen met de uitkomsten voor ingeroosterde onderwijstijd. Het percentage ligt rond de 85 procent. In de bovenbouw varieert het percentage dat wordt ingeroosterd van 86 procent (3 vmbo) tot 94 procent (5 vwo). In de examenjaren wordt gemiddeld (bijna) voldoende onderwijstijd gerealiseerd, rond de honderd procent van de norm.

---

¹ Die koppeling tussen ingeroosterde onderwijstijd en lesuitval is niet, zoals in 2005-2006, op het niveau van vestiging of school gedaan. De reden daarvoor is dat er dan een fors aantal scholen voor de berekeningen zouden afvallen (waarvan gegevenssets omtrent onderwijstijd en lesuitval compleet zijn). Hier hebben we gekozen om de koppeling op een hoger niveau te doen: onderwijsleerjaar-onderwijstype. Dat maakt evenwel dat we geen cijfers kunnen presenteren over aantallen scholen die de norm wel of niet halen.